

Digitalnikano generaciakoro čučipe

Auktorja: Danijela Birt Katić, Jadranka Brkić Vejmelka, Ines Cvitković Kalanjoš

O digitalnikano generaciakoro čučipe haljovela ververikane startikane pozicije save so si ki relacija e labaripasa e digitalnikane xaletengoro katar i rig e labarutnengoro ke ververikane phurikane grupe. O proceso e digitalizaciakoro si verver ane Europakere thaj sundaleskere phuva. No, sakote isi pharipe kana si o generaciakoro ververipe. But faktoria asaren ko labaripe e digitalnikane xaletengoro maškar e labarutne katar o trinto beršipe: polo, socioekonomikano konteksto, networkeskoro resardipe, nivelu e sikljovipaskoro, than e dživdipaskoro (rurarlnikano/urbanikano), motivacia thaj av. O generaciakoro čučipe si savaxtunikani čipota, ulavde kadaleske so e manuša save so si phureder katar o 65 berš keren o bareder kator e dživdutnengoro, misal ane phuvja so si dženja ki EU thaj kadava 20,3% ano 2019. Ko jekh o barjovipe e tehnologiakoro del neve digitalnikane xaletia vašo nakhavkeripe e generaciakere čučipaskoro.

Soske kerel pe lav?

Vašo starto šukar si te drabaren o koncepto vašo digitalnikano čučipe. Kadava šaj te putarel o džanlipe e konceptoskoro. E but phuredera manuša bizo hačaripe katar e majneve digitalnikane džanipa thaj phirnipa si ano riziko te oven bisterde. Misala katar o sakodivutno dživdipe sikaven sa bareder čučipe vaše phureder manuša. E sikavne trubul te keren phirda te šaj e sikle te oven minsale vaše ververipa ko berša kana labaren pe e digitalnikane xaletia. Kadava šaj te ovel khelel khelipe e asociacengoro prekal save sakova siklo thaj sikavno ka sikaven personalnikano galjipe vašo termino digitalnikane generaciakere čučipaske prekal e piktore, lava, terminia. Akava šaj te sikavel amenge but aspektia ko kerdo problemu saveske šaj amen na sam minsale.

Zumavkeren

Misal 1:

Akava misal del dumo e siklenge sar von te den arka e phuredere manušenge. Den arka e siklenge te keren sigutnikane pasvordia thaj te len aplikacie vašo vastaripe e pasvordenca ke peskere aparatia te šaj ma te ikeren peskere godjate sa e pasvordia vašo xulipe. Dikhen lengere postia e privatnipaskere ke amalnikane networkia thaj sikaven lenge sar te postirinen peskere evidentia thaj te dikhen len sade e amala. Dikhen e norme vašo privatnipe vašo web rigori savende trubul te kinen, pokinen vaj te ulaven sastipaskere evidentia thaj sar ka šaj te sikaven lenge but šukar butja ano labaripe e digitalnikane xaletengoro save so nakhaven e sigurnikane rizikoja. Putaren e xramlila ane save mangen te čhiven e pasvordia thaj e labarnikane anava.

- Sar o digitalnikano sigurnipe kerel asari ko amare dživdipa?
- Trubul vaj na e phureder manuša te ovel len sigurnikane mere thaj te si va, soske?
- So džanel pe telo sigurnipe e evidentongoro ano digitalnikano sundal?

Misal 2:

Te šaj te des dumo e phuredere manušenge te labaren digitalnikane xaletia thaj te šaj te keras lenge motivacia, den anglipe e siklenge von te den motivacia peskere dajenge/dadenge, pašutnenge te xramonen mesažo vaj lil e dženenge ki familia (čhavenge, dajenge/dadenge) vaj amalenge prekal o e-mail.

- Gidnina kaj isi tuman kapaciteto te sikaven e siklen te oven sikavne e phuredere manuŝenge?
- Sar ŝaj te keren senzibilizacia e siklenge/studentenge vaŝi buti thaj dendo dumo e phuredere manuŝenge?

Misal 3:

Te zumavas amen te labaras interneto! Ŝaj te putaras jekh interesnikani rigori thaj te keras surfing late. Zumaven tuman te arakhen e mainteresnikane teme vaŝe phureder manuŝa. Dikhen sar ŝaj te naŝljaren e bimangle linkoja, rigore thaj av. Zumaven tuman te arakhen e aplikacie vaŝo bilovengo digitalnikano sikljovipe. (<https://seniorplanet.org>).

- Džanena vaj na varesavi iniciativa vaŝo digitalnikano lilvarnipe vaŝe phureder manuŝa tumare lokalnikane khedinate?
- Kobor sama tumari ŝkola sikavel e digitalnikane lilvarnipaske, ulavde e phureder butjarnenge?

Misal 4:

Isi varesave aplikacie save so e phuredere den ŝajdipe butvar te labaren e digitalnikane xaletia. Misaleske, isi audio aktiviripe e khereskere aparatengoro (IoT) vaŝo labaripe e limitirime miŝkipasa, sistemo e pendžaripaskoro e vakeripaskoro savo so vazdel i artikani intelegencia thaj savo so ŝaj te kerel komunikacia ke ververikane dialektia. Sa kadava lačharel thaj realizirinel i ŝukar komunikacia, ulavde e phureder labarutnenge.

- Gindinena kaj e akanutne aplikacie si ŝukar e phuredere manuŝenge?
- Zumavkeren tuman te labaren varesave lendar tumare siklenca thaj pučen len vaŝo gindipe.
- Kote si tumaro than kana vakerel pe vaŝo akava koncepto, isi tuman vaj na pharipe e labaripasa ke neve digitalnikane xaletia?

Misal 5:

Varesave praktikane butja ŝaj te labaren pe ke godjaver mobitelia, godjaver sahatia te ŝaj te sikljon pe o labaripa e labarne aplikaciengoro (pedometar), fitbit (<https://www.fitbit.com/global/eu/home>), MyFitnessPal (<https://www.myfitnesspal.com>), Health (<https://www.health.com/#main>).

Das rekomendacia te cxidas e majsadane aplikacienca.

- Ŝaj vaj na te džas pale sa e inovacie ano digitalnikano sundal?
- Gindinen vaj na o sigutno lačharipe e digitalnikane xaletengoro tikneder frustririmo?

Vaker kolegoske

Vakeren tumare kolegonca thaj siklenca/studentenca vaŝe problemia ko labaripe e digitalnikane xaletengoro save so si palpalunipe e generaciakere čučipaskoro. Kola problemia si majbut? Den bahani vaŝe masekoskere xarne bešina (ko dživdo ja online) te ŝaj te debatirinen vaŝe aktuelnikane problemia ko labaripe e digitalnikane aplikaciengoro. E misala save so ka den kerindoj buti tumare studentenca ŝaj ani sakoja čipota te ulaven pe e kolegenca ano tumaro kolektivo, numaj mangas te den len sar bahania ulavindoj len ki Digital Inclusion Map na web stranici DigitClue. D.I. Karta si karta

e sundaleskiri, šaj te den tumare proektia, materialia, idee, thaj te mukhen komentaria vašo digitalnikano lilvarnipe ani tumari phuv.

Gindipe dureder

Zumaven te gindinen vašo džanlipe e beršikane ververipaskoro ano konteksto e digitalnikane džanipaskoro. Te sien minsale vaše problemia, džanen vaj na vaše aver šajdipa sar te nakhaven o digitalnikano čučipe. Gindinen kaj sien ani varesavo dživdipaskoro beršipe thaj vaše šajutne problemia save so ka ikljoven ano labaripe e digitalnikane aplikaciengoro.